

רשמים מביקור באיסלנד שלאחר המשבר

:: דורן טימור

המשבר

הסימנים הראשונים למשבר הופיעו כבר ב-2006 בדמותה של אינפלציה גואה, אבל שלושת הבנקים הגדולים במדינה נהנו מכספים רבים שהושקעו על ידי חברות בריטיות והמשיכו לשדר עסקים כרגיל. הציבור, שחש בתמורות הכלכליות, אמנם חיזק בבחירות 2007 את כוחה של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית, שהצטרפה לקואליציה במקומה של המפלגה הפרוגרסיבית, אך המדיניות הכלכלית נותרה בעינה. עם תחילתו של משבר ה'סאבפריים' בארצות הברית, קרנות הגידור הבריטיות החלו להמר כנגד שלושת הבנקים האיסלנדיים - גלינטר, לנדסבנקי וקאופתינג - שקרסו בתוך זמן קצר.

ממשלת איסלנד החליטה להלאים את שלושת הבנקים על מנת להציל את חשבונות הלקוחות אך הודיעה שהיא לא מתכוונת להחזיק בהם למשך זמן רב. עם זאת, כמה שבועות לאחר מכן, החליטה הממשלה להפוך את אחד הבנקים - לנדסבנקי לבנק ממשלתי ולהעביר אותו תהליך ייעול, שיכלול את פיטוריהם של 500 עובדים, שמהווים אחוז ניכר ממספר המובטלים במדינה בעלת מספר התושבים הקטן. במסגרת המשבר, הקרונה האיסלנדית איבדה כ-50 אחוז מערכה ואילו המדדים המובילים בבורסה צנחו בכ-76 אחוזים ביום מסחר אחד, שהתקיים לאחר שהבורסה הושבתה ליומיים בשל מצב החירום עליו הכריזה הממשלה. הממשלה גם פנתה למדינות סקנדינביה על מנת שאלה יסייעו לכלכלתה הקורסת של המדינה וקיבלה סיוע של 1.5 מיליארד יורו מן הבנקים בשבדיה, בנורבגיה ובדנמרק.

המשבר השפיע גם על המערכת הפוליטית: בינואר אשתקד התפטר ראש הממשלה, גאיר הארדה, ובאפריל העניקו התושבים רוב בבחירות למפלגה הסוציאל-דמוקרטית בראשותה של יוהאנה סיגורדרוטיר, שגרפה 29.8 אחוזים מקולות הבוחרים. במקביל מפלגת הירוקים גדלה באופן משמעותי, הכפילה את כוחה בפרלמנט והצטרפה לקואליציה. לאחר

איסלנד היא אחד המקומות הקסומים בעולם. האי הוולקני, העשיר במעינות חמים, בגייזרים מתפרצים, במפלים מסעירים ובהרי געש פעילים, הוא אחד מאתרי התיירות האטרקטיביים ביותר. אך בסתיו 2008 גם כל אוצרות הטבע האלה לא מנעו מהמדינה הוויקינגית להיפגע בצורה קיצונית מהמשבר הקפיטליסטי הגדול, שכמעט בין לילה העלים את חסכונותיהם של חלק מ-300 אלף התושבים, ריסק את המטבע המקומי והפיל את מדדי המניות המובילים בבורסה המקומית.

נכון להיום איסלנד עוד רחוקה מלהתאושש מן המשבר, אך מי שמצפה לפגוש קבצנים ברחובות או שודדים בקרני הרחוב, יתבדה כאשר ינחת באי הצפוני. לאחר שחווה מהפך פוליטי, חלק גדול מתושביה מגלה אופטימיות לגבי העתיד לבוא. במאמר אנסה לבחון כיצד קרה המשבר, האם איסלנד עלתה באמת על מסלול ההיחלצות ממנו ואילו לקחים ניתן להפיק ממנו.

הרקע למשבר שגשוגה של הכלכלה האיסלנדית, שהחל בשנות ה-90, התאפשר הודות לרפורמות קפיטליסטיות מרחיקות לכת, שביצעו ממשלות המרכז-ימין אשר הורכבו מהמפלגה הפרוגרסיבית וממפלגת העצמאות, שהייתה מפלגת השלטון מאז קבלת העצמאות האיסלנדית ב-1944 ועד השנה. מדיניות השוק החופשי גרמה לקצב צמיחה מהמהירים באירופה לצד השקעות בין לאומיות רבות, בעיקר מדנמרק ומבריטניה. כתוצאה מכך, רמת החיים במדינה עלתה אך גם החוב הציפוני שלה צמח בצורה משמעותית והגיע לסכום הגדול פי חמישה מן התוצר הלאומי הגולמי שלה. יוקר המחייה באיסלנד גבוה יחסית וזה בשל העובדה שתוואי השטח שלה מחייב לייבא כמעט את כל מוצרי המזון. עם חרפת המשבר בסתיו 2008, אזרחים רבים במדינה החלו לאגור מזון מחשש שהממשלה תתקשה בייבואו.

נכון להיום איסלנד עוד רחוקה מלהתאושש מן המשבר שפקד אותה באוקטובר 2008 אך מי שמצפה לפגוש קבצנים ברחובות, שודדים בקרני הרחוב ותושבים מתוסכלים, יתבדה כאשר ינחת באי הצפוני.

במסגרת המשבר, הקרונה האיסלנדית איבדה כ-50 אחוז מערכה ואילו המדדים המובילים בבורסה צנחו בכ-76 אחוזים ביום מסחר אחד, שהתקיים לאחר שהבורסה הושבתה ליומיים בשל מצב החירום עליו הכריזה הממשלה.

"האיסלנדים מוכנים לספוג הפסדים ולוותר על חלק מהחסכונות שלהם כדי להציל את המערכת הכלכלית", אמר לי חוואי איסלנדי, "אין הרבה עמים שהיו עושים את זה".

של החקלאות המקומית כתוצאה מהפיכתה לחלק מהשוק האירופי החופשי. חקלאי מקומי, שהיגר לאיסלנד מגרמניה לפני 15 שנים, צייר מציאות קודרת. לדבריו, בגלל מספר התושבים הקטן שלה, איסלנד תהיה חברה זניחה בפרלמנט של האיחוד האירופי ותזכה בו לשלושה מושבים בלבד מתוך כ-736. האיחוד אמנם יגיש לממשלת איסלנד סיוע כלכלי נדיב במקרה של קריסת המשק, אך יהפוך את המשק החקלאי ללא רווחי. כתוצאה מכך, העריך החקלאי, יוקר המחיייה יעלה עוד יותר בעקבות הצורך לייבא מוצרים מאירופה ואיסלנדים רבים ייכנסו למעגל האבטלה.

עד שזה יקרה, ירדת המחירים באיסלנד אטרקטיבית במיוחד לתיירים הרבים, שפוקדים את האי מדי שנה. אם ב-2006 הם נאלצו להפקיד כ-70 שקלים בידי של מטגן המבורגרים מקומי, בקיץ האחרון מחירי המזון היו נמוכים מאלה המקובלים בישראל. הלינה במלונות ומחירי השכרת הרכב אמנם נותרו יקרים מאוד, אך הכניסה לכל אתרי הטבע באי הוולקני לא עולה כסף, כך שניתן לומר שהמשבר הכלכלי הפך את האי הקסום ליעד תיירות עדיף. התיירות היא גם אחד הענפים, שמוציאים את כלכלת איסלנד מהמשבר. ענפים אחרים הם ידיותיים פחות לסביבה, בשנה האחרונה עלה משמעותית היקף הפקת האלומיניום במדינה ובמקביל החליטה ממשלת איסלנד לחדש את ציד הלווייתנים. החלטה זו מפרה את האמנה הבינלאומית שהתקבלה ב-1982 ויושמה במדינה מ-1989. בשבועות שלאחר ההודעה על חידוש הציד, באוקטובר האחרון, ניצודו מול המצלמות שבעה לווייתנים.

הפגיעה בטבע לצד ההתפתחויות כלכליות בחודשיים האחרונים הטילו מחדש ספקות בנוגע לאפשרות שאיסלנד תצא מן המשבר. ב-5 בינואר הנשיא אולפור גרימסון החליט לחסום הסכם עם בריטניה והולנד והוביל להקפאת הפרעון של הלוואה בסך 4.6 מיליארד דולר מקרן המטבע וממדינות סקנדינביה. כתוצאה מכך, נערך בתחילת חודש מארס משאל עם שבו הכריעו אזרחי איסלנד על דחיית ההסכם עם בריטניה והולנד כשממשלת בריטניה מצדה הודיעה כי תערים קשיים על הצטרפותה של איסלנד לאיחוד האירופי. במקביל, סוכנות דירוג האשראי פיץ' איימה להוריד את דירוג האשראי של איסלנד. ראש ממשלת איסלנד אמנם הבטיחה להציע בהקדם הסכם חדש לפרעון החובות אך רק ימים יגידו כיצד ההתפתחויות הכלכליות האחרונות שפיעו על אזרחי איסלנד.

מינויה לראש הממשלה, סיגורדרוטיר פעלה למימוש אחת מהבטחותיה מלפני הבחירות ובולי 2009, לאחר אישור הפרלמנט האיסלנדי, היא פנתה למוסדות האיחוד האירופי בבקשה לצרף את איסלנד כחברה באיחוד.

איסלנד היום

בדרכי איסלנד ניסיתי לדמיין כיצד ייראו רחובותיה של רייקיאויק הבירה בעקבות המשבר, איסלנד שהכרתי מביקורי הקודם באי היתה מדינה עשירה ויקרה כשרחובות הבירה היו נקיים מקבצנים ומשופעים בחנויות יוקרתיות, אך בעיני רוחי ציפיתי לאווירה קודרת. כבר בצעדי הראשונים ברחובות העיר התברר שטעיתי. מחירי המוצרים השונים באיסלנד צנחו אמנם משמעותית אך רייקיאויק של קיץ 2009 היתה הומה כתמיד. את תחושות העוני, שציפיתי לפגוש, לא גיליתי גם ברחובות צדדיים, ובהמשך גם לא בכפרים קטנים, שרחוקים מאוד מעיר הבירה. התחושה המרכזית היתה של אדישות איסלנדית אופיינית, כזו שטוענת שאם אנחנו שורדים את תנאי מזג האוויר הקשים באי, משבר כלכלי, חמור ככל שיהיה, לא יכול לרסק אותנו.

למרות האמור, נראה שהמשבר נגע בכל זאת בכמה עצבים איסלנדיים רגישים. בכפר קטן בדרומם של הפיורדים סיפר לי אחד התושבים הצעירים על כך שעד לפרוץ המשבר, רוב האיסלנדים גילו אדישות בנוגע להוצאות הממשלה, שבאה לידי ביטוי בהסכמה רחבה. "היה לנו מספיק כסף, אז די שמחנו מעבודות פיתוח האי", הוא אמר, "היום יש יותר מתח ופחות סולידריות". איסלנדי נוסף, חוואי מעיירת הנמל הפן הזדהה עם חלק מדבריו של הצעיר, לדבריו החשדנות אכן גברה אך היא לא הצליחה לבטל את הסולידריות האיסלנדית. "האיסלנדים מוכנים לספוג הפסדים ולוותר על חלק מהחסכונות שלהם כדי להציל את המערכת הכלכלית", הוא אמר.

המפתח לאופטימיות הוא הגאווה הלאומית של האיסלנדים. הסולידריות הזאת היא אופיינית להם מאוד ובאה לידי ביטוי בחוקי הגירה נוקשים ובקנאות רבה לשפה ולמוסדות הלאומיים. היא מרשימה במיוחד לנוכח הפערים הכלכליים, שהחלו להיווצר במדינה בשני העשורים האחרונים. הסולידריות הזו מסייעת מאוד לאיסלנדים להתמודד עם תוצאות המשבר כשהתחושה שמבוטאת על-ידי לא מעט מהם היא שאם נמשיך להתקבץ כולנו בסירה אחת, נעבור את המשבר. בשל כך לא כולם באיסלנד מרוצים מרעיון ההצטרפות לאיחוד האירופי. יתרה מזאת, חלק מהמתנגדים חוששים מקריסה אפשרית

הסולידריות הלאומית

האיסלנדית, שעוזרת

לאיסלנדים לעבור את

המשבר, באה לידי ביטוי

בחוקי הגירה נוקשים ובקנאות

רבה לשפה ולמוסדות

הלאומיים, שמקורם בעובדה

שהאיסלנדים פעלו מאז

שהתיישבו באי הצפוני במאה

התשיעית לספירה במטרה

להתבדל מאירופה.

דורון טימור הוא
חבר קבוצת מפרש
ומעגל הקבוצות,
סטודנט לחינוך
ולמדעי המדינה.